

**Yeshiva University's
Center for the Jewish Future
and**

Congregation Keter Torah present

***Mourning for
Yerushalayim in 2014
Tisha B' Av 5774***

Rabbi Dr. Jacob J. Schacter

jschacte@yu.edu

August 5, 2014 • ט' אב תשע"ד

The Worldwide Webcast is sponsored

in commemoration of the 36th Yahrzeit of Mrs. Helen Friedman Kuflik,
Hedel Ruchama bat Avraham Shlomo v'Eta Malka,

by the Keilson Family expressing Hodu Lashem Ki Tov
and for a continued refuah shleimah for Hensha Hadassah Bas Soroh Rochel

by Scott and Elaine Liebman and family in the memory of their parents
Rabbi Philip (Shraga Fievel) and Ruth Cohen z"l and Seymour and Rhea Liebman z"l
and l'ilui nishmat Naftali Frenkel, Gilad Shaar, and Eyal Yifrach, Hy"d

**Tisha B'av Presentation hosted and sponsored
by Congregation Keter Torah, and by**

Diana & Michael Feintuch and family to commemorate the yartzeit of
Michael's grandfather, Dovid Leib ben Shmuel Zelleg, David Boodman, z"l

Batya & Nachman Paul to commemorate the yartzeit of Batya's grandfather,
Chaim Eliezer ben Zalman, Eli Muller, z"l.

ישראל ת"י הפדן איצני

פסקי שלמה - אורח חיים

אמירת "זהו יולינו קוממויות לארצנו" בברכת המזון

ש: האם יש לומר בארץ ישראל "ומא וילינו קוממויות לארצנו" בברכת המזון?

ת: א. הרב יעקב חניך בשו"ת הלכות קטנות (ס' קפה) השיב. נוהגים לומר "יולינו קוממויות בארצנו" בבי"ת. ואם אמר "לארצנו" לא הפסיד. וכן הדבר בברכת אהבה רבה שלפני ק"ש של שחרית (מנובא ב"ס) מנהיג ארץ ישראל של הר"י גליס. עמ' 131. ואיתי שפעם נשאל הרב דב ליאור על הגוסס הנכון כאן. וענה: בארץ צריך לומר "בארצנו".

ב. מה"ג חיים דוד הלוי בשו"ת עשה לך רב תמה (ח"ג ס' יג). לפני שמקשים על הגוסס בברכת המזון. שאמירתו אינה כל כך מחייבת. יש לשאול על תפילת מוסף. שנתקנה על ידי רבותינו אנשי כנסת הגדולה. שאסור להשמיט ממנה אף לא מילה אחת. ובה אנו אומרים: "יהי רצון שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו ופר". תרוץ מה"ר הלוי. התפילה נתקנה על כללות האומה. כל אימת שרוב ישראל בגולה. ניתן לומר "תפילתנו". "תטענו" וכדומה. כי כוונתנו על האומה כולה. ולא על היושבים בארץ ישראל בלבד. והוא הטעם גם לנוסח בברכת המזון.

ג. לדעתי. עדיין שייך לומר "הוא יולינו קוממויות לארצנו" כמורס בסידורים. אף בזמנו. על הפסוק (ויקרא כו יג) "ואולך אתכם קוממויות". מפרשים חז"ל: "בקומה זקופה. שלא תהיו יראים מכל בריה" (ספרא). יש להקשות הרי נפסק בשולחן ערוך: "אסור לילך בקומה זקופה" (שו"ע או"ח ב. ו). ובאר המשנה ברורה: "שדומק חלי השכינה בביתו" (סי"ק ט). זה אינו קשה. על הפרט להיות צנוע וענוה. ועל הכלל להתהלך זקוף. ודוקא כך מתגלה כבוד השכינה.

לכן גם בארץ ישראל יש לומר "הוא יולינו קוממויות לארצנו" בברכת המזון. שאנו מכוונים בזה לכלל ישראל. ולקומה לאומית זקופה. ברם. מי שרצה לשנות את הגוסס. הרישות בידו. ליוון גוססו זה של סוף ברכת המזון הינו מנהג שנתנו אומיים (ואמר לי מה"ג ישראל נבנצל: "עדין לומר 'הוא יולינו קוממויות לארצנו' משום שאנחנו אומיים בעבור כלל-ישראל ולא בעבור עצמנו").

וספר הרב ברך על ארצי הדי' שלמה זלמן אוירבך, כי פעמים רבות במשך השנה. כשלא היה איש בבית זולתם, שמע את מה"ג' כופל בברכת המזון את התפילת "הוא יולינו קוממויות לארצנו" כמה וכמה פעמים בהתעוררות רבה ובעזרת הנפש (חלכות שלמה - מועדים ב. פרק די הערה ו' וחזק מתחקים ח"א עמ' קס) - רש"מ ז"ל.

טס
ישראל ת"י הפדן איצני
(היתאית, עמ"ו)

פרק אחר-עשר :

קינת הקליר

נודה על האמת: בית המקדש הורכבו רחוק מאתנו עד מאד. די טוב לנו בעולם כפי שהוא בלי בית המקדש. ואינו מרגישים כי העיקר חסד בעולם מאז שהשכינה הסתלקה ממקומה. כדי לקרב אתנו יותר לענינו אנו מוכרחים להתאריך יותר. הגנו להתבונן בקינה של הקליר המשפיעה אתנו על נקודת האפילות בתשעה כאב:

"אהלי! אשר האבה עד לא בראשית עם כסא כבוד לצרפן —
למה לנצח שדך ביד שורדים ונהיית כרועה בעושה? והעשת ורגנת:
ועתה — מה לי פה! :

שנה 110, 1910

ודואיל והוא לרף דבר זה אודות פה שבלפי הדי בעד תמיד כשראה ראיה בני ישראל בונים בהים כפי מצווי השמים עושים וררה קבע בעולם הזה ובארץ השמאנה ואף שאמרו רז"ל עתידים בני צדיקים שיבאו לארץ ישראל פ"ם כוונתם היא להיות להם נחלה לעתיד לבניהם כאלו להיות זו הנחלה לו ולחזעו חזעו ורעו עד שילם והוה נראה חלו בהים ודעת מוצנאליה. על"כ ב"י יצ"ו אם יתן ה' לכם עשירות גדול בני בתים כפי דברת צדיקים ולא ייהי' זמנו שגלים וחסרות בנאה תרולה רק להיות לכם מסוד לשי כבודכם וחדרים להחמיר בהם ולתשובה. זאו וראו מה צויה יועד בן רכב לבניו בית לא זמנו רז"י כי באר"ם תשכ"ו זה אין שייך וא"י ליישב באר"ם רק את אשר לצוית הבנינים המסארים יותר מכל צורך הכרח הדייה וחדרים לבשר התעוררות לשפו תופד :

נשלם מסכת סוכה.
בעזרת אלהי רי עבדך שבא ואקא

מ"ק

"דרך רחוקה" מירושלים

מב. בראשונה, אחר שחרור ירושלים העתיקה בשנת תשכ"ז, הורה כ"ק אדמו"ר זי"ע שיש להמנע מלהיות בערב-פסח (וכן בי"ד אייר — ערב פסח-שני) בתוך חמישה-עשר מיל סמוך לירושלים, כדי שלא להכנס לספק חיוב הקרבת קרבן-פסח (ראה לקוטי-שיחות, יב, עמ' 220-221, ועיי"ש באריכות).

וכך, כמובן, נהגו אנ"ש באותן שנים.

אחר-כך — בשנת תשל"ה — קבע כ"ק אדמו"ר זי"ע כי "נשתנה המצב, ואין עתה היכולת והאפשריות לשנות (ולכנות) כפי הדרוש להקרבת קרבן-פסח וכו' — ולכן גם אין מקום שלא להיות בערב-פסח או בי"ד באייר קרוב לירושלים ת"ו" (שם, עמ' 216).

סימן קכב

שאלה: האם לאור כיבוש ירושלים והר הבית יש צורך לשנות את נוסח תפילת "נחם" הנאמרת בתפילת המנחה של תשעה באב, וא"כ איך לנסח את התפילה מחדש?

תשובה

ב"ה תמוז תשכ"ח

שלומך ישגה!

בתשובה לשאלתך מתאריך ט"ז תמוז תשכ"ח: "האם יש לומר בתשעה באב תפילת נחם כפי שהיא כתובה בסידור או שיש לשנות את נוסחתה, ובמקרה זה, איך לנסח את תפילת נחם בשנה זו?"

כבר אשתקד הורינו לכל בתי הכנסת בצה"ל, שיש לומר בתשעה באב במנחה רק את תחילתה וסופה של תפילת "נחם" ולהשמיט את האמצע, לאור התמורה שחלה בהיסטוריה היהודית עם שחרורה של ירושלים ואחזורה. אף על פי שעדיין לא שוחרר הר הבית מאפורטרופסות זרה ועדיין הוא שומם, הרי תפילת "נחם" מדברת על ציון וירושלים. וכבר בררנו את שני המושגים האלה בספר "תורת המועדים" (כמאמר "הליכות החורבן").

אי לזאת הורינו לומר את הנוסח בתשעה באב כדלהלן: "נחם ה' אלקינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים, לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על חלליהם, כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה" וכו', עד סוף התפילה.

בוה אנו יוצאים ידי חובת החלבה, כי לא השמטנו את הברכה הזאת מתפילת העמידה וגם לא התפללנו תפילת שא. כי לפי ההלכה, אמצעה של התפילה אינו מעכב ובלבד שיאמר את הפתיחה והסוף.

הנוסח של התלמוד ירושלמי במס' ברכות (פ"ד הל"ג) הוא שבמקום "נחם בנוסח שלנו יש לומר "רחם ה' אלקינו ברחמין הרבים ובחסדיך הנאמנים עלינו ועל עמך ישראל ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך" וכו'. פתיחה זו מתאימה אולי יותר לתקופה שלנו אולם, גם הנוסח של הירושלמי מדבר אחרי כן על "העיר האבילה והחרובה וההרוסה והשוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה ביד עריצים" וכו' ואינו מתאים כיום. לכן לא החלפנו את הנוסח המקובל אלא השמטנו את האמצע והכל על מקומו בא בשלום.¹⁰¹

בברכת הנחמה והגאולה השלמה, שלמה גורן

כ"א אלה קובין
מאות קובין
(י"א, ק"ט)

ב"ה

ת פ ר י ל ת נ ח מ

ל מ נ ח ה ש ל ת ש ע ה ב א ב

כפי שנוסחה ע"י כב' הרב הראשי לישראל,
מין הרב שלמה גורן שליט"א עפ"י התלמוד
הירושלמי הגאונים והראשונים, לאחר
שחרור הר הבית וירושלים.

נחם ה' אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים ואת העיר
האבלה החרבה וההרוסה. ציון במר תבכה וירושלים תגון קולה,
לפי לפי על חלקיהם, מעי מעי על הרגיהם, הלו ישראל עמו,
נתתה נחלה גלוצרע ישרהו ירשה הורשת. נערה ה' אלהינו מעפרה
והקיצה מארץ דגיה, נטה אליה פנהר שלום גכנתל שוטף פבוד
גויס, פי אתה ה' באש הצתה הבאש אתה עתיד לבנותה, פאמיר,
ואני אהיה - לזה נאס ה' חומת אש סביב, גלכבוד אהיה בתוכה,
ברוך אתה ה' מנחם ציון ובונה ירושלים.

תורת הגורן
סימן קלא

שאלה:

- א. לכאורה יש לשנות את התפילות שנושאים שפלות ירושלים וכדומה ושכיום אין מילים אלו הולמות ומתאימות למציאות.
ב. האם לידת ילד מבחנה מנוגדת למצות פרו ורבו ועדיף שההורים יאמצו ילד?¹⁰⁵

תשובה

ט"ז חשון תשל"ט

לכבוד ידידי הרגול

רב פעלים לתורה לעם ולמדינה

הרב ל. י. רבינוביץ שליט"א

שלומך ישגה לעולם, כבוד הרב רבינוביץ.

קבלתי לנכון את מכתב כב' מתאריך י"ב בתשרי תשל"ט, בו כב' מחווה דעתו "שהגיע הזמן לעשות רכיזיה של הפזיזים בימים הנוראים ובסליחות, בכדי להוציא את הפזיזים שאינם הולמים את המציאות של ימינו". וכב' מביא שתי דוגמאות לכך ושואל: איך אפשר, לאחר איחוד ירושלים השלמה בתור בירת ישראל... עוד לומר ולהגיד על ירושלים שהיא "מושפלת עד שאול תחתיה", כפי שנאמר בפיוט "אזכרה" בתפילת נעילה? ובמסוף של יזהכ"פ בפיוט "אין לנו", ברשימת הדברים שאין לנו כזמן הזה, נמנית גם ירושלים. וכב' מתרעם ע"ז ואומר "חזרה על המילים האלה היא שקר וגם כפירת טובה".

לאחר שתחרר הר הבית, ירושלים, יהודה ושומרון במלחמת ששת הימים, חשבתי והאמנתי שהנה "זה היום קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו" (עפ"י ישעיה כה, ט), וחזן כל הדורות נתגשם לעינינו, כפי שפרסמתי במינוש לקראת יום ה' הגדול בכ"ז באייר תשכ"ז. לפני צום תשעה באב שנת תשכ"ז, הדפסתי בסידורי התפילה של צה"ל נוסח שונה של תפילת "נחם" במנחה של תשעה באב, המבוסס על נוסח התלמוד ירושלמי והראשונים, המתאים יותר לתקופה שלנו, כאשר ירושלים משוחררת ונמצאת תחת שלטון יהודי¹⁰⁶, מבלי לומר על ירושלים "זהכזיה מכבודה, והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקה שלא ילדה. ויבלעה לגיזנות" וכו', משום שחשבתי שיש בזה משום "דבר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהלים קא, ז), וכפי שנאמר במס' שבת (קמט, ב) לענין רחוק של נבות.

בתפילת מנחה הראשונה שערכתי ליד הכותל המערבי ביום השחרור של הר הבית, ועברתי כש"צ לפני התיבה, הוספתי תפילת "נחם" בחזרת הש"צ לפי הנוסח החדש. לקראת יום הכיפורים הראשון בצה"ל, לאחר שחרור ירושלים בשנת תשכ"ח, הויתתי לשנות את הפזמון הראשון בפיוט "אזכרה אלקים" המבוסס על אותיות אמת, ובמקום "ועיר האלקים משפלת עד שאול תחתיה", יש לומר: "עיר האלקים לבניה הומיה".

אולם אודה ולא אבוש כי לאחר מלחמת יום הכיפורים העקובה מדם, כשחלה התדרדרות מוסרית, מורלית ולאומית בעם ובמדינה, ולאור ההכרה בעם הפלשתינאי מצדו וההכנות הנעשות כאן לקראת הסגרת חלק גדול מארץ מבורח ומנחלת אבותיו לערבים ולפלשתינאים, ורכים הסימנים והחששות שגם על "ירושלים ירו גורל" כנבואת עובדיה (א, יא), איני רואה סיבה לשנות דפוסיים קיימים, כל עוד שמורגשת נסיגה בכל המישורים והעתיד לוטה בערפל.

אני חייב להתנצל על איחור תשובתי אל כב' על מכתבך הראשון מתאריך י"ג מנחם אב תשל"ח בנוגע לילדי מבחנה, שהודיעו לכב' כי חיויתו דעה שלידה כזאת נוגדת את המצוה של "פרו ורבו", ושיזתר טוב שההורים יאמצו ילד.

לחן זכרון, אלה חיים

תקנת מנהגי ט"ב ודין מילה בטי"ב וכו' י' סעיפים :

א ה' חל תשעה באב כמוצאי שבת (א) אין אומרים צדקתך במנח' בשבת :

בנה ומגדליך גלילה נחמלה כשאר עולמי שנה (הנחה מרדכי הלכות תשעה באב) ולא שנה מלגדיל ע"ל סי' רל"ד סוף ג' ומחללים נמח ודך בני כלגלים וכן עושים נקריאת איכה (הנחה מיימוני) * וכל איכה מנביה קולו יומר (מהרי"ל) וכשמניש הזמן לפסוק השיבנו * לומרים לומר הקהל בקול רם וזמ"כ מסיים הזמן וחוזר הקהל ולומר השיבנו בקול רם * וכן סמון (הנחה מיימוני) :

ב ג' בליל תשעה באב (ב) (מחללים א) (ה) מריח ולומרים איכה וקינוח (הנחה מיימוני ומהרי"ל) ואומר אחר קינוח ואיכה סדר קדושה ומתחיל מואתה קדוש ג' ואם חל (ג) במ"ש (ג) אין אומרים ויהי נועם :

הנה ולא למלא נגינות ולא ויתן עך (כל ג') ומסירין הסוכה מלפני הארון על עס ג'ט אמרנו (מנהגים) :

ג ד' ליל תשעה באב ויומו (ד) יושבים בבית הכנסת ב (ז) לארץ עד תפלת המנחה : (ועכשיו נהגו ליטב על ספסליהם מיד ג' אחר (ד) שלא מנ"ה שמים ומלריכין עס הקיטה עד חטט קדוש מלוח) ה ואין מדליקין נרות בלילה כי אם (ה) ד נר (ה) אחד לומר לאורו קינוח ואיכה :

ד ו ה אין * אומרים (ו) רחננו (ולא סלישת) (הנחה אשירי) בתי"ב ואין נופרין על פניהם (ו) משום דמקרי מועד :

הנה וקורין (ז) נטרם כי תליד בניס ומססירין בירייה ו (ח) אסף אסיפס וכל הקדשים שצמרי' אחר איכה עד שיולאים להאר מנ"ה לין לומרים החקל וזין לומרים אל ארץ אסיס (טור ומנהגים) ולא למלא (מנהגים) ז' ולא עוסס (ס) הקטורס (מרדכי) ואין לר"ך לשנות מקומו בח"כ : ה' בשעת הקינוח אסור לספר דבר ולצאת חוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האכלות וכך שכן שלא ישיח עם העכורים (וטובין לומר קלם נחמס אחר קינוח לפסוק נחמתי)

ט"ב אלה חיים

ואפי' ביה"כ שדעה ראו לעשות סספס ב' ימים אין אנו מספיקין וס"ס סנהג כשר הוא שלא לאכול כשר בליל י' ויום י' רק להשיב הנפש שיהא קרוב לעינוי :

תקנת סדר' היום כתב אבי העזרי ליל ט"ב חולצין מנעליהם (עסר תקנ"ב) והולכין לבה"כ וישובין לארץ באבילים (ה) ואין מדליקין נרות רק נר אחד לומר לאורו איכה וקינוח ועוסד ש"ץ ומתפלל ערבית ואומר קדיש שלם (ז) וקרא (ב) איכה ואומר קינוח ואח"כ סדר קדושה ויתחיל ואתה קדוש ולא יאמר וכן לציון נוהל שאין נאולה בלילה ולא ואני זאת בריתי שנראה כסוקים בריתי על הקינוח ועוד דלא שייך לומר ואני זאת בריתי שהכל בטילים כי אבל כבית האבלי יש לאומרו שאם האבלי בטל הסנחטין אינן בטלין ואומר קדיש בלא התקבל והולכין לבתיהן ואין נותנין שלום זה לזה אלא כאבילים ונחפזין ואם חל ט"ב בשבת או במ"ש א"א צ"ץ סירי רחמי ארי"ה שחל (לחיות באחד) בשבת שאין אומרים צ"ץ בשבת דמ"ב נפי אקרי סעוד וא"א ויהי נועם (י) ויש מהגונים שכתבו כן שא"א ויהי נועם גם סדר קדושה אין לומר ורב צמח נאמן כתב א"א ויהי נועם אבל אומרים וכן לציון וכולה סדר קדושה אבל ואני זאת בריתי א"א ורבינו גסים כתב א"א ויהי נועם אבל מנהגינו לומר ערבית ושחרית ואני זאת בריתי ולמה לא נאמר העם עוסקים באיזב וירסיה וקינוח כשתרית מסדרין הברכות והסיווח כמו בשאר הימים (י) ויש סקסות שנהגין שלא לומר השירה ומתפללין יחד ברכות ויחד אומר ענגו בשוסע תפלה (ז) וש"ץ בין נוהל לחפא כמו בשאר תענית ואמר נחם בכונה יחדלים ואינו כשאר תענית צבור לא לענין כיד ברכות ולא לענין תפלה נעילה וכתב רב עמרם מנהגינו לתרבות סליחת בסלת לנו וא"א תחינת דאיקרי סעוד (ז) ואם חל כ"ב ובה אומר אל ארץ אפים וא"א והוא רחם ובספרד א"א א"א (י) ומוציאים ס"ת וקורין ג' בס' ואתחנן כי תליד בניס ומספסיר הוא תנ' ומספסיר בירסיה אסרף אסיפס וכתב אבי העזרי ונלל ס"ת במקומו שלא לסעט ככבודו אבל במסכת סופרים כתב יש קורין ספר קינוח בערב ויש שמתחילין עד תבוקר לאחד קריאת ס"ת שאחר קריאת ס"ת עוסד ומתפלל באמר ובגזיו ספולשין וקרא כבבית ויללה אם יודע לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו לפי שיודע לתרגם כדי שיבינו כל העם הגשמים והחינוקות שהגשמים וחיבות כאנשים וכש

זכרון הלחן אלה ס' תקנ"ז

יד אין אומרים תחנון במנחה בערב ט' באב יב משום דאקרי מועד, וכן אין אומרים צדקתך צדק במנחה שבת ערב ט' באב, וגם בחשעה באב עצמו כן, והעניין הוא לסימן כי אנו מובטחים בהשי"ת שעוד יתהפכו הימים האלה למועדים ושמחה וימים טובים :

בג רביעי איב וינדבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם
 א מועדי יהוה אשר-תקראו אתם מקראי קדש אלה הם מועדי: ששת
 ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא-קדש כל-
 מלאכה לא תעשו שבת הוא ליהוה בכל מושבותיכם:
 דה אלה מועדי יהוה מקראי קדש אשר-תקראו אתם במוערים: בחדש
 ו הראשון בארבעה עשר לחדש בין הערבים פסח ליהוה: ובחמשה
 ז עשר יום לחדש הזה חג המצות ליהוה שבעת ימים מצות תאכלו:
 ח ביום הראשון מקרא-קדש יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו:
 ט והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים ביום השביעי מקרא-קדש כל-
 מלאכת עבודה לא תעשו:
 טו וינדבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל ואמרת אליהם כי-
 י תבאו אל-הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את-קצירה והבאתם
 יא את-עמר ראשית קצירכם אל-הכהן: והניף את-העמר לפני יהוה
 יב לרצונכם ממחרת השבת יניפנו הכהן: ועשיתם ביום הניפכם את-
 יג העמר כבש תמים בן-שנתו לעלה ליהוה: ומנחתו שני עשרונים סלת
 יד בלולה בשמן אשה ליהוה ריח ניחח ונסכה יין רביעת ההין: ולחם
 טו וקלי וכרמל לא תאכלו עד-עצם היום הזה עד הביאכם את-קרבן
 ו לכם מקצרת השבת מיום הביאכם את-עמר התנופה שבע שבתות
 ז תמימת תהינה: עד ממחרת השבת השביעת תספרו חמשים יום
 ח והקרבתם מנחה חדשה ליהוה: ממושבותיכם תביאו לחם תנופה
 ט שתיים שני עשרונים סלת תהינה חמץ תאפינה בכורים ליהוה:
 י והקרבתם על-הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה ופר בן-בקר
 יא אחד ואילם שנים יהיו עלה ליהוה ומנחתם ונספיהם אשה ריח-ניחח
 יב ליהוה: ועשיתם שעיר-עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח
 יג שלמים: והניף הכהן אותם על-לחם הבכרים תנופה לפני יהוה על-שני
 יד כבשים קדש יהיו ליהוה לכהן: וקראתם בעצם היום הזה מקרא-קדש
 טו יהיה לכם כל-מלאכת עבודה לא תעשו חקת עולם בכל-מושבותיכם
 טז לדרתיכם: ובקצרכם את-קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה בקצרך
 ז ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה אלהיכם:
 ח וינדבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל לאמר בחדש השביעי
 ט באחד לחדש יהיה לכם שבתון וקרן תרועה מקרא-קדש: כל-מלאכת
 י עבודה לא תעשו והקרבתם אשה ליהוה:
 יא יהוה אל-משה לאמר: אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפרים
 יב הוא מקרא-קדש יהיה לכם ועניתם את-נפשתיכם והקרבתם אשה
 יג ליהוה: וכל-מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה כי יום כפרים הוא
 יד לכפר עליכם לפני יהוה אלהיכם: כי כל-הנפש אשר לא-תענה בעצם
 טו היום הזה ונקרתה מעמיה: וכל-הנפש אשר תעשה כל-מלאכה בעצם
 טז היום הזה והאבדתי את-הנפש הוא מקרב עמה: כל-מלאכה לא
 ז תעשו חקת עולם לדרתיכם בכל מושבותיכם: שבת שבתון הוא לכם
 ח ועניתם את-נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד-ערב תשבתו
 ט שבתכם:
 י וינדבר יהוה אל-משה לאמר: דבר אל-בני ישראל לאמר בחמשה
 יא עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים ליהוה: ביום
 יב הראשון מקרא-קדש כל-מלאכת עבודה לא תעשו: שבעת ימים
 יג תקיבו אשה ליהוה ביום השמיני מקרא-קדש יהיה לכם והקרבתם

יע

(כ) והניף הכהן אתם, תנופה, מלמד שטעונין תנופה חיים⁶⁶.
 יכול כולם, תלמוד לומר: על שני כבשים. קדש יהיו, לפי
 ששלמי יחיד קדשים קלים, הוזקק לומר כשלמי ציבור שהן
 קדשי קדשים.
 (כב) ובקצרכם, חזר ושנה⁶⁹ לעבור עליהם בשני לאוין. אמר⁷⁰
 ר' אבדימי⁷¹ רבי יוסף מה ראה הכתוב ליחנה באמצע הרגלים,
 פסח ועצרת מכאן ראש השנה ויום הכפורים והחג מכאן,
 ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו
 כאילו בנה בית המקדש⁷² והקריב קרבנותיו בתוכו. תעזב, הנח
 לפניהם⁷³ והם ילקטו ואין לך לסייע את אחד מהם. אני ה'
 אלהיכם, גאמן לשלם שכר⁷⁴.

68 מנחות טב א. 69 שהרי כבר נאמר לעיל יט ט. 70 ת"כ פרק
 יג יב. 71 אבדימס, בתו"כ: אורדומס. 72 בתו"כ: כאילו בית
 המקדש קיים. 73 ת"כ שם יב לפי גירסת כ"ד וכו' בפי ה"רש, ולפינו
 ליתא. 74 ת"כ פרק ט ו).

ר' שמעון שולח, מתיבתא דבבל, פ' אהרן

השלישי בטי' לחדש מנחם אב, ותהיה לששון ולשמחה וליום טוב.

והבית השלישי יבנה ע"י משיח בן דוד. והנה מגילת רות מלמדת אותנו שבזכות קיום מצות לקט ושכחה ע"י בועז נזדווגה לו רות, ומצאצאיה נולד דוד בן ישי, ומשיח בן דוד יבנה בית המקדש אשר שם מקריבין כל הקרבנות. נמצא שכל הענין התחיל בקיום מה שנאמר "ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' ולקט קצירך לא תלקט", ואמרה התורה פסוק זה דווקא בין שבועות לראש השנה לרמז שלעתיד לבא יכנס יום טוב הכי גדול בין עצרת לראש השנה. ועפ"ז אמרו רז"ל "ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנות בתוכו".

ולאור זה אפשר להבין דברי המשנה שילהי תענית (פ"ד מ"ח) אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כטי"ו באב וכיוה"כ שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין וכו' יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן

(כג,כב) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני ה' אלקיכם.

וברש"י הביא דברי התו"כ אמר ר' אבדימי ברבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים, פסח ועצרת מכאן ור"ה ויוה"כ מכאן, ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו, עכ"ל. ותמוה מה ענין מצוות לקט שכחה ופאה אצל בנין בית המקדש, ולמה נכתבו דווקא באמצע פרשת המועדות.

ואפשר לומר שבכאן רמז הכתוב למועד שיהיה באמצע הרגלים, דהיינו תשעה באב של לעתיד לבא, וכמו שמבשר הנביא זכריה (ח,יט) "צום הרביעי וצום החמישי [דהיינו ט' באב] וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים", והיינו שכשם שבית ראשון ושני נחרבו בטי' באב כשיבא בן דוד ויגאלנו במהרה יבנה המקדש

ו'תק"ט שמעון, פ' ברכות, סי' תשפ"ג

שלה לרניאל נכברת וברכך שנאמר "ענה רניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך. רבנן אמרי יספת לגוי כל שאתה מוכיף לגוי ימים טובים אנו מוסיפין לך קרבנות. אמר רבי לוי בכל חדש וחדש [שבק"ן] בקש הקב"ה ליתן לישראל מועד, בניסן נתן להם פסח. באייר נתן להם פסח קטן. בסיון נתן להם עצרת. בתמוז היה ברעתו ליתן להם מועד גדול ועשו העגל ובטל תמוז ואב ואלול, ובא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום הכפורים וזמנו, א"ל הקב"ה לאתרים הוא פורע ושליו אינו נוטל תן לו יומו. ביזם השמיני עצרת תהיה לכם וז"ה יתן חלק לשבעה וגם לשמונה, ר' אליעזר אומר תן חלק לשבעה

והסיג לה' אזי ואתם נתן לנ"ד של מסה דרשו להס נס כן מלגר כפטימה
דצריך לפי' כהנמן למעלה נג' שלהם מהס כשל יטה ואפילו תפנינה זו
לענין הזמן ונל' שנותנים נה"ז אשר זין ל ונאמר :

או אפטר לומר פ"י מדרש בונא ינקוט כ"ף כ"ר טנתם יח"ל יכפת
לנו יאמר ר' לוי נכל מודש ניקט יק' זה ליהן לישראל סוער :

נניסן יתן לכם פכה נאיר סכס קטן נה"ז נתן לכם ינתפז ניקט
ליתן לויס חומר גדול ועשו סנל ינטל תמט אב אלול ינא תפרי נטרע לרס
נתן לור' י' ויהנן יאמר הק"כ לאפריס רוא פערט ושלנו ארע נוסל :

יטול ירוז ניו' כשפיני עורת ונו ע"כ ברי למדנו דר' ר' הי לנלכיו נמורס פמט
וי' נאך ומדיין לא ידענו באיו יוס נפודש פיה נקנע יאל דבר זה נלמד

לפ"ד סמ"ס נכסר פלמרות על פסוק שנ' לכ' מפר וכענפו כיה על יו'
כתמו סכיה ראוי לכיות נו אה כמו סיכיה לעתיד לבוא ולגז' נאח-ניס
פדניטי ונוס הפטיטי יכיה לבית ישראל לשטן ולשמפה ולאלהא היו סעתי

כיה אותו יוס מומד ס"ס וכבר כתבנו שיוורק בזה סכס"ס להקשות על
מפרו' נ' ספרים נפתחים נר' וכו' מה קרא ספני נא י זה ספרן של דמטיס

מפרון זה ספרן אל נדיקים אשר כמנא ופ ספרן של ניניסיס ונא מה
ראה משה רבינו לנקט או על מנין נ' ספרים הנל' שפתיסיס נר' וכה לו
לפחתין עד איתו כפרקי אכן לדרכיות נוניוס סירד טפס רבינו דכייס

נ"ו כממו כפתלל משג רבינו עפלה ווכמו סליתנו כתו כף סרינכ דסס
סנפרו יוס נ' זה סנל ביסיס וכחכ יתי דנן לסי טביס' מלה ניניס' י

ירד ועלת' להתו' כחטנון דוקא אס נאמר דנו זיוס סירד כיה י' ונפתחו אלו
הסכלל ספלתו ופ"ס ולפי סססה ידס דכונדיוס היכו לו להיות מופד של ר' ה

ולכפתס נו נ' הכפרים הנל' לכך נאיתו יוס אער ספי' נא סנ' כפרים
סיספטיס היוס והק"כ השינו ועתה לך נסה נומד עניס פקרי

וכקודתי עומר ר' ל ספורחנ וסן פתיפת הספריט עד יוכ סקריד דהיינו ר' יס
ספרי דנו נפקדס שרי וס'אר אחכות וכס'ס ר' ל ע' ס' ד' פקד אס סרס והיינו

לומר ססמוטד סכיה לו לכחת נוניוס נקנפ נר' וכנ' י' וכנ' סועד על
מודס אה הורשנ סו י' ומונן סס זה ס'ס נסו' דאיכס רנטי אלו וניסס

כייסס קוראים כייניוס כוה ונו וכל ססאטיכס לפניה פטהרו סכסז
אתס קוראי' פטא שטאה ירוסלי ע' כ' כוהא לבאורה ספורה חב סנין זה לכה

אכן הוא מבואר מאד לודכינו דאלו וכיתס ולא סעאו כפנל כנה נוניוס
סקוראים נסנל'ת איכס ואומרים פטא ססאכ'נ' כיו קעריס נוניוס ססס

מכל ססאטיכ' ספברו סכרי היכנקנע נוניס י' דכיינו בספרינו וכוא
פ"ד מפרו' אר' אלו כוינא כסס הייטי קונעו נספרי וכו ברי לכדיא

דכפטר לחודס אה כיו קוראיכ סכזק מכל פסאטיכס י' נמר אלא פפני ספיו
פוטא'ס נכסך לכה סקוראים או פטא פטאה וננה מומד י' לפיוס ספרי
ועתד לסזור לכיות לשטן ושמפה וכע"ס נוס הפניטי ונוס הפטי ונו' ונל' :
ולס' אנה חסענו סואליס ט"כ רנ' סע איספ ר' פ' איספ י' כ' ר' ל' למס נקנפו

יא. רבי יצחק פתח (דברים כח, מז) 'פתחת אֲשֶׁר לֹא עבדת את ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מְרֹכַב כָּל וְעַבַדְתָּ אֶת אֱיִבֶיךָ וְגו'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות טו, יז) 'תבאמו ותשעמו בהר נחלתך' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'תבא כל רעתם לפניך'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם, יד) 'שמעו עמים ירוזון' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'שמעו פי נאנחה אני'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ג, ז) 'ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כג, כא) 'וקראתם בעצם היום הזה' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'קראתי למאהבי'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים טו, כ) 'צדק צדק תרדה' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם טו, יא) 'פתח תפתח את דרך' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'פרשה ציון בדיה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כג, ד, לו) 'אלה מועדי ה'' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'על אלה אני בוכיה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר כ, יט) 'במסלה נעלה' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'סלה כל אפירי ה''.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו, יג) 'ואשבר מטח עלכם' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'נשקד על פשעי בידו'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם ג, ו) 'אש תמיד תוקד על המזבח' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'ממרום שלח אש בעצמתי'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א, לא) 'בכל הדרך אשר הלכתם' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'לוא אליכם כל עברי דרך'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו, ה) 'ואכלתם לחמכם לשבע' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'כל עמה נאנחים מבקשים לחם'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות לד, כד) 'לא יחמד איש את ארצך' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'ידו פרש צר על כל מחמדיה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא טו, ל) 'פי ביום הזה יכפר עליכם וגו'' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'טמאתה בשוליה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם) 'מפל חטאתיכם לפני ה' תטהרו' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'חטא חטאה ירושלם'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (במדבר י, ט) 'ונזפרתם לפני ה' אלהיכם' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'זכרה ירושלם ימי ענייה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו, יב) 'זהתהלכתי בתוככם' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'ויצא מן בת ציון כל הדרה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים כח, יג) 'ונתקד ה' לראש' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'היו צריה לראש איביה שלו'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שם טו, טו) 'שלוש פעמים בשנה' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'דרכי ציון אכלות'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (ויקרא כו, ה) 'וישבתם לבטח' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'גלתה יהודה מעני'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (שמות יב, מב) 'ליל שמרים הוא לה'' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'בכה תבכה בלילה'.

אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה (דברים א, יב) 'איכה אשא לבדי' ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים 'איכה ישבה כרדי'.

ל' אמת ושלום, צל' אמת ושלום
נצ' אמת ושלום

ת"צ
שנת ה'תשנ"ג
ל' אמת ושלום

עוד לנו דברים בזה. אין אומרים תחנון בת"ב ואין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד" (או"ח תקנט, ד). אדמו"ר אמר על זה דבר עמוק: "ישנם מועדים של קירוב — שלש הרגלים — וישנו מועד של ריחוק, והוא ט' באב". ויש להבין איך שייד לקבוע מועד על ריחוק מהבורא. אך הנה יש עוד מצב שלישי, מלבד קירוב וריחוק, והוא מה שכתב רבינו יונה על אנשים אשר "מקרב לבם אבד חשבון על נפשם, כי גוי אובד עצות המה, וכמה הם במדרגה התחתונה" (שע"ת ב, ט).

"מקרב לבם אבד חשבון על נפשם" — לא קרוב ולא רחוק — פורח באויר, ויכול לדמות שהוא אדם שלם ובאמת הוא רשע, חושב שהוא עושה מצוות ובאמת הן עבירות — עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפנחס. זוהי המדרגה התחתונה, יותר גרועה מהכל. על זה תבע ירמיהו הנביא את דורו: "איך תאמרי לא נטמאתי, אחרי הבעלים לא הלכתי — ראי דרכך בגיא, דעי מה עשית!" (ב, כג); "גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים. לא במחתרת מצאתים כי על כל אלה — ותאמרי כי נקיתי, אך שב אפו ממני. הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי!" (ב, לד"ה). הרי נתוכחו עם ירמיהו, והאמינו באמת כי אין עול בכפם, וגם על העבודה זרה ועל שפיכת הדמים מצאו תירוצים. והנה א' אמת ה': על רשע המודה על פשעו הוא יכול לרחם, אך לא על מי שאבד חשבון מלבו! "ר"ש בן חלפתא אומר: אמר הקב"ה לירושלים על מה הבאתי כל המשפטים הללו? בשביל שאמרת לא חטאתי, שנא' הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי" (ילקוט שם).

זה היה מצב הדור לפני חורבן הבית. אך בבוא החורבן נפקחו עיניהם והכירו את עצמת ריחוקם, ועל הכרת הריחוק הזה קבעו מועד של ריחוק, ועומק הענין הוא זה: כאשר אדם עומד על עצמת ריחוקו ממנו ית' הוא מבחין: אמנם רחוק, אבל יחס יש כבר בינו לבין בוראו, משא"כ כאשר אבד לו חשבון על נפשו ששם אין כל יחס. הלא א' אמת ה', ובאיבוד החשבון הוא חי לגמרי בשקר, ושם אין יחס; בעמדו על הריחוק הוא מצטער על הריחוק, אבל הוא עמד על האמת, ונקודת האמת הזאת כבר מקרבתו אליו ית'. די בהכרת אמת זאת, אף שהריחוק הוא נורא, לקבוע עליה "מועד של ריחוק"!

אין לנו השגה ממדרגת הכלל ישראל בזמן שבת מקדשו קיים, כי אין לנו השגה בקדושת בית המקדש. אך אנחנו, שקועים אנחנו בחפצי גופנו והבלי זמננו, הגנו מוצאים כל סיפוקנו בעולם מגושם זה ולא חסר לנו דבר בחורבן בית המקדש. מקרב לבנו אבד חשבון על נפשנו ומצבנו. ננסה בט' באב לעמוד על כל עצמת הריחוק שלנו מהבורא ית', ותוך כדי עמדתנו על ריחוק זה נוכל לקבוע כבר מועד של ריחוק.

יד. ראש השנה רבי מהר"ם קורדוביר"ן זצ"ל כתב יש לחקור למה יהיה הדין יום ר"ה שהוא שנה אחרת והיה ראוי יום הדין להיות בסוף שני שלישי חדש אלול ובסוף אלול יהיו עשרת ימי תשובה ויהי"כ והיה צודק שעונות שנעשו בשנה זו יתכפרו בשנתו ולא בשנה אחרת עכ"ד. ואפשר לישיב במ"ש בילקוט סוף סדר פנחס רבנן אמרי יספת לגוי כל מה שאתה מוסיף ימים טובים אנו מוסיפים לך קרבנות א"ר לוי בכל חדש וחדש בקש הקב"ה ליתן להם מועד לישראל בניסן נתן להם פסח באייר נתן להם פסח קטן בסיון נתן להם [עצרת] בתמוז היה בדעתו ליתן מועד גדול ועשו העגל ובטלו אב ואלול ובא תשרי ופרע להם ר"ה ויהי"כ. והגא אמר הקב"ה לאחרים הוא פורע ושלו אינו נוטל תן לו יומו בשמיני עצרת תהיה לכם עכ"ל אמור מעתה שלפי האמת ר"ה היה בתמוז ויהי"כ באב והיה דן הקב"ה בהם וכן היו שומרים שם ועבר ואבותינו הקדושים כמ"ש הרב זרע ברך ח"ג ס' וירא דף ט"ב. אלא בשביל העגל אשתהווי אשתהו המועדים עד תשרי ושקטה נחה חקירת רבינו הרמ"ק ז"ל וקרוב לזה תירץ בספר מאיר לארץ:

איה תכח הלכות ראש חודש

כ"בסס סר שפסודו דמחלה... תכח א חוד ססס. דקר סל ל"י ולא כ"ב... תכח כ"ב סלל לטולס זכר לזחל...

תכח א חוד ססס... תכח א חוד ססס... תכח א חוד ססס...

ושמן (למס פיוס כסוי וטובין ט נל לזרס) (סד) : כוס כשעשרין השנה...

הקבלה : א וכוס שזיה פלרת יזיה חסל...

כ"ג אור היום שדוקקעו כרס ראש חדשי ולא כולחם ניסן אגרוז אויר כנהו' סיון אגרוז...

הטעם שאלו קורין פ' נה כ"ב חסון ומתקן שנה לחד : ד כהונת דבי קודס...

כ"ד אור היום אב ברזו אדור אדור שחרי כנהו' (ב) (ג) מרחשון גרדא כסליו איב נ"ד...

הטעם שנה לחד : ד כהונת דבי קודס...

כ"ה סמן לקביעת המועדים אית כ"ש נ"ד ד"ק הי"ן וף פירוש בינן א של פסח יהיה לעולם...

הטעם שנה לחד : ד כהונת דבי קודס...

ד ו לעולם קורין צו אית אורין קודס פסח כפוש' ומעורע כפעורת חוק' (ג) סכ"ח סעבורת (וה"ש משוכח) שקורים אחרו פוח...

הטעם שנה לחד : ד כהונת דבי קודס...

כ"ה אור היום אב ברזו אדור אדור שחרי כנהו' (ב) (ג) מרחשון גרדא כסליו איב נ"ד...

מדרש איכה פ"ג ס"ה רבה

דבר אחר ישיחו כי ישביי שער' אלו ישראל שהם יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגנינות שותי שקר' מאחר שהם יושבין ואוכלין ושוחין ומשתקדוין בסעודת השעה באב יושבין וקוראים קינות ונהי באיבה... מדרש איכה פתיחתא יחיית רבה... יח. רפי אבין פתח 'השביעיני במרוקים' בלילי הפסח של יום טוב הראשון 'הרוני לענה' בתשעה באב...

ס"ז מנן חוד איה תעזו תעזו הלכות פסח

איה תעזו תעזו הלכות פסח

כ"ח ס' קל"ט כתוב דמטוס מן המוכר נלוט כיהר כל ה"צת מנה וכן על המורו כסוף מרוס. (יב) נשברה אחת מכן. ס' אס' אס השלישי נשבר ומתקם הקדמה למנה לא יאסא אחרת : רעזו (א) שלא לאכול לני. עמ"ש כס"י חפ"ג ספ"י ד' לטקין ער תכשילין'...

חלה מותר ללם כ' פיסות סמות משיעור ולרסן ומתריז לומר אלא ימנס ליקח פטרון פסל ד"מ ול"ס דכא מתריזי כחב לרסס כשעה חלה ולפסוח משיהס נ' מטח כדי שיוכל ליקח כזית לכל אחד וכו' ליכא ליסורא כלל וכ"כ כהנאה סמ"ק וכן יש לנהוג וספ"י ח"ז : יח יזלא כנזית. ספ"י חפ"ג וספ"ש לא ע"ש :

[א] ומימים הראשונה פלינוס והשניה בחלמ' ושלשית בנחמנה לכריכה ולס שינה לא טיכנ (סור נכס רח"ס) ושטין חותו ג"כ כסוד (כל בו וחסדרסס [כז] ולס (י"ב) נשברה אחת מכן [כח] לוקח"ס חותם (יט) לשים דגללו הכי פוסין חותם (חגור) ר וסף בלילה הראשון יח יוצא בכזית (ושיעור כזית ע"ל ס"י חפ"ג) :

תעזו מרג אכירת עלי בליל פסח וכו' ב סעיפים : א א מקום (ה) שנרגו א לאכול עלי [ה] בלילי פסחים אוכדים מקום שנרגו (א) [א] שלא לאכול [ג] אין אוכלין נזירה שמא יאמרו פסח הוא : (ו) ובכל מקום אסור לאכול [ג] שה עלי כלה בא' בלילה זה מפני שנרא' כאוכל קדשים בחוק ג ואם היה מחוץ או שדחס ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר ה"ו מותר במקום שנרגו : טנה ולא יאכל ולא ישחה סרנה יוסר מדלי [ד] שלא יאכל הסקיטון על ב אכילה נכס או ישחכר יוסן מיד (מח"ר"י) :

ב ד (ב) אפילו בשר עגל ג ועוף כל דבר [ס] ששעון (ג) שחישא אסור לאכול עלי במקום שנרגו שלא לאכול עלי : טנה ונהניס בקלס מקומות אלו בסעודה (ג) גלים זכר לחינות ורחלס לי סססס משום [ו] גליל (ג) חשעה נכס קענע גליל ססס ועוד זכר למרגן ד' שזיו מקריבין קרבן פסח ויש טעמים שלא לאכול זש טיגול גלילס (ד) רק ג' טעמים שפושין כסוד (מח"ר"י) :

תעזו דיניי אכירת האפיקומן. וכו' ב סעיפים : א מרחצת נמר כל הפעורה אוכלים [ה] ממצה השמורה תחת המפה (א) [ג] כזית כל אחד זכר לפסח הגאכל על השוכע ג ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו (ו) ג ויהא זהיר ויבא לו קודם חצות : (יקדים עמו שנס הסלג) [ג] יקח קודם חצות) (ר"ז סק ט"ס וספ"י דמיגיל) : ב אם שכת ולא אכר אפיקומן ולא נזכר עד שנשל דיוו או שאמר הב לן ונברך אוכל אפיקומן ד ב בלא ברק' המוציא ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון ה אס נזכר יקום

גס כנלים אסורין כדא' מנרדכי ס' כ"ס כשס סרונה רכס כפי קומי ב' למי אסי' כשר עגל או שפ סכרין למיר אסי' ג"ל אסי' קוליים ס' ד' ג' ויון כר חק אומר כלכר שיחה מין שחטס פכ"ל משמע מזה ולסמקקא מותר כנלים וכזר אלא דוקא מין שחטס אלא שמתחיל סוכרת אסי' כזילה וזר מוכרת כלא ולא קיימאלן כן ד"מ מסטור וע"ס טלה אסרו אלא מין שחטס וע"כ תמכתי סל דש"ל שכתח וסתי כילה ללוי אסורס כדליתח כמרדכי פכ"ל והיאך מניח רחיה ממה דס"ד ולא שאל כן כנסקולס פ"כ נראה דזין לוסור ללי כזילה ולא

תעזו א כזית. א כזית : ומתריז כלל לכתחלה יקח כ' זכיה א' זכר לפסח ואחר זכר למנה הסכנת עמו ולכל הסמות לא ימסע מזזית (ד"מ כ"ס) : ב כלא ככה : דלחבל רחמנא סמכין וספ"י קע"ט ונ"ח כחנ כסס רש"ל דלא מקריבין ומחללין פל ז' :

כ"ח ס' קל"ט כתוב דמטוס מן המוכר נלוט כיהר כל ה"צת מנה וכן על המורו כסוף מרוס. (יב) נשברה אחת מכן. ס' אס' אס השלישי נשבר ומתקם הקדמה למנה לא יאסא אחרת : רעזו (א) שלא לאכול לני. עמ"ש כס"י חפ"ג ספ"י ד' לטקין ער תכשילין'... תעזו מרג אכירת עלי בליל פסח וכו' ב סעיפים : א א מקום (ה) שנרגו א לאכול עלי [ה] בלילי פסחים אוכדים מקום שנרגו (א) [א] שלא לאכול [ג] אין אוכלין נזירה שמא יאמרו פסח הוא : (ו) ובכל מקום אסור לאכול [ג] שה עלי כלה בא' בלילה זה מפני שנרא' כאוכל קדשים בחוק ג ואם היה מחוץ או שדחס ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר ה"ו מותר במקום שנרגו : טנה ולא יאכל ולא ישחה סרנה יוסר מדלי [ד] שלא יאכל הסקיטון על ב אכילה נכס או ישחכר יוסן מיד (מח"ר"י) : ב ד (ב) אפילו בשר עגל ג ועוף כל דבר [ס] ששעון (ג) שחישא אסור לאכול עלי במקום שנרגו שלא לאכול עלי : טנה ונהניס בקלס מקומות אלו בסעודה (ג) גלים זכר לחינות ורחלס לי סססס משום [ו] גליל (ג) חשעה נכס קענע גליל ססס ועוד זכר למרגן ד' שזיו מקריבין קרבן פסח ויש טעמים שלא לאכול זש טיגול גלילס (ד) רק ג' טעמים שפושין כסוד (מח"ר"י) : תעזו דיניי אכירת האפיקומן. וכו' ב סעיפים : א מרחצת נמר כל הפעורה אוכלים [ה] ממצה השמורה תחת המפה (א) [ג] כזית כל אחד זכר לפסח הגאכל על השוכע ג ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו (ו) ג ויהא זהיר ויבא לו קודם חצות : (יקדים עמו שנס הסלג) [ג] יקח קודם חצות) (ר"ז סק ט"ס וספ"י דמיגיל) : ב אם שכת ולא אכר אפיקומן ולא נזכר עד שנשל דיוו או שאמר הב לן ונברך אוכל אפיקומן ד ב בלא ברק' המוציא ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון ה אס נזכר יקום

יחזיק יחזק המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...
מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

הגדה של פסח

בביתנו...
הוא יחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

היא קדמה עניני ד' אלקי

היא קדמה עניני ד' אלקי...
היא קדמה עניני ד' אלקי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

היא קדמה עניני ד' אלקי...
היא קדמה עניני ד' אלקי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

הוא יחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

הגדה של פסח

הוא יחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

צוק אמרים

הוא יחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

פריסיסוק

הוא יחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

הוא יחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי ויחזיק מלך המלך המצרי...

סדר הקערה The Talmud (*Pesahim* 114b) discusses the requirement to place *shenei tavshilin*, two cooked items, on the *Seder* plate, commemorating the *korban Pesah* and the *hagigah* offering that were eaten when sacrifices were brought in the Temple. Rav Huna says that this requirement may be fulfilled by using beets and rice. According to Rav Yosef, one must use two different types of meat. Rambam (*Hilkhot Hamez u-Mazzah* 8:1) follows the opinion of Rav Yosef, while the popular custom is to place one item of meat and an egg on the *Seder* plate (see *Kesef Mishneh*, loc cit.).

The presence of the egg at the *Seder* also has another source. The first day of Passover always occurs on the same day of the week as *Tishah be-Av*, the day that marks the destruction of the Temple and the exile of the Jews (*Orah Hayyim* 428:3). Accordingly, the custom is to eat an egg, a symbol of mourning, on the first night of *Pesah* (see Rama, *Orah Hayyim* 476:2). The egg, therefore, symbolizes both joy, the *hagigah*, and mourning, *Tishah be-Av*.

The *Beit ha-Levi* explains the correlation between the first day of Passover and *Tishah be-Av* as follows. Several midrashic sources indicate that the Exodus from Egypt was premature. The Jews were supposed to have been enslaved in Egypt for 400 years but were redeemed after only 210 years. After 210 years of exile, the Jews were in danger of completely losing their Jewish identity. Had they remained in Egypt any longer, they would have been hopelessly assimilated. The urgent need to redeem them without further delay explains why the Exodus occurred “*be-hipazon*, in haste” (Deut. 16:3). God, therefore, redeemed them prematurely, and the balance of their term of exile would have to be completed in future exiles. Thus, the redemption from Egypt was not a complete redemption, since it was the cause of the later exiles. It is, therefore, appropriate to eat an egg, an open expression of mourning, on the very night of redemption.

It is interesting to note that the terminology of *shenei tavshilin* occurs with respect to the laws both of Passover, when one is required to place *shenei tavshilin* on the plate, and of *Tishah be-Av*, when one may not eat *shenei tavshilin* in the meal preceding the *Tishah be-Av* fast. The similar terminology further points to the correlation between Passover and *Tishah be-Av*.

(*Reshimot*)

13 | The Seder Night: An Exalted Evening